

JAN BODEN SIYOSIY-HUQUQIY QARASHLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Sogukpinar Dilorom Alimovna

O'zbekiston jahon tillari universiteti.

"Ijtimoy fanlar" kafedrasida katta o'qituvchisi

dilorom0040@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada buyuk fransuz faylasufi va siyosatshunosi Jan Bodening ta'limoti va uning o'ziga xos jihatlari tadqiq qilingan. Mashxur siyosatshunosning asarlaridagi siyosiy-huquqiy jarayonlar, davlat boshqaruvi, davlat va oila munosabatlari, suverenitetning kelib chiqishi va uning siyosiy hayotdagi ahamiyatida doir mulohazalar tahlil qilingan, Maqola yakunida muallifning shxsiy mulohazalari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: siyosat, siyosiy tizim, suverenitet, oila, davlat funksiyalari, monarax, ijtimoiy institutlar, davlat funksiyalari.

CHARACTERISTICS OF JAN BODEN'S POLITICAL AND LEGAL VIEWS

Sogukpinar Dilorom Alimovna

Uzbek University of World Languages.

Senior Lecturer, Department of Social Sciences

dilorom0040@gmail.com

ABSTRACT

This article examines the teachings of the great French philosopher and political scientist Jean Boden and its peculiarities. The political and legal processes in the works of the famous political scientist, public administration, state-family relations, the origin of sovereignty and its importance in political life are analyzed, the author's personal comments are given at the end of the article.

Keywords: politics, political system, sovereignty, family, state functions, monarch, social institutions, state functions.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛИТИЧЕСКИХ И ЮРИДИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ЯНА БОДЕНА

Согулкинар Дилором Алимовна

Узбекский университет мировых языков.

Старший преподаватель кафедры социальных наук

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется учение великого французского философа и политолога Жана Бодена и его особенности. Анализируются политико-правовые процессы в трудах известного политолога, государственного управления, государственно-семейных отношений, происхождения суверенитета и его значения в политической жизни, в конце статьи приводятся личные комментарии автора.

***Ключевые слова:** политика, политическая система, суверенитет, семья, государственные функции, монарх, социальные институты, государственные функции.*

KIRISH

Jan Boden (1530–1596) – fransuz siyosatshunosligidagi mashxur nom va buyuk shaxslardan biri hioblanadi. Shuningdek, u mutafakkir va sotsiolog hamdir. U fransuz siyosatshunosligida o'z g'oyalari va qarashlariga ega bo'lgan mashxur siyosatchi bo'lib, uning ta'limoti siyosiy-huquqiy tafakkurning tarixiylik, ratsionalizm, teosentrizm ta'sirida shakllangan ta'limotdir. U ko'plab asarlar muallifi hamdir. "Tarixni oson o'rganish usuli" ("Methodus ad facilem historiarum cognitionem", 1566) J.Bodenning mashxur asarolaridan biri bo'lib, unda o'zining jamiyat haqidagi qarashini oilaviy uyushmalar va urug' xo'jaliklarining yig'indisi sifatida talqin qilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Uning jamiyat haqida biz tan oladigan va e'tirof etadigan fikrlaridan biri bo'lgan "jamiyat tabiat ta'sirida inson irodasiga bog'liq bo'lmagan holda shakllanadi" jumalari ham aynan ushbu kitobdan o'rin olgan. Uning fikricha jamiyat taraqqiyoti ilm-fan tarixi va taraqqiyotinatijasida vujudga keladi. Burjuaziyaning kuchli markazlashgan hokimiyatga intilishi esa ushbu taraqqiyotni tezlashtirishi mumkin. J.Boden o'zining "Respublika haqidagi olti kitob"ida da (Six livres de la Republique, 1576; 1586 yilda lotin tiliga tarjima qilingan) meros haqidagi g'oyani asoslab berdi. Unga ko'ra monarxiyani so'zsiz tan olinishi kerak, ammo, u qonunlar bilan cheklansa maqsadga muvofirdir deb hisoblaydi.

Xalq yoki ularning vakillari roziligisiz soliq solish huquqidan mahrum qilinishi monarxni cheklanishini bir ko'rinishi va jamiyatga olib kirish lozim bo'lgan norma deb o'z fikrlarida asoslab ketadi. Zamonaviy davr huquqshunosligidagi hokimiyatlarning bo'linishi haqida gap ketganda shu narsani aytihimiz lozimki, J.Boden suverenitetning bo'linmasligi g'oyasiga asoslanadigan fikrlar muallifi edi. Shuning uchun ham u hokimiyatning bo'linishiga qarshi edi. Bodenning din bilan

bog'liqqar5ashlariga to'xtaladigan bo'lsak, uning ayrim firlaritutufayli zaondoshalriva undan keying avlod uni ateizmda ayblagan, chunki "Yetti kishining suhbatii" ("Colloquium heptaplomeres ...") asarida u dinning tabiiy kelib chiqishi g'oyasini ilgari surgan (bu fikrni Cherberi o'z asarida bayon qilgan "Haqiqat haqida" - "De veritate", 1624). Shunga qaramay, uning Op. "Demonomania" asari ("De la d? Monomanie des sorciers", pt.1 – 2, 1580) xurofotlarga to'la asar hisoblanadi. Uning asosiy asarlari bo'lgan «Tarixni oson bilish usuli» (1566); "Respublika haqida olti kitob" (1576)larda siyosatshunosning asosiy siyosiy-huquqiy, falsafiy g'oyalari ilgari surilgan.

Bodenning fikricha, huquq bo'yicha eng yaxshi bilim "yuridik amaliyotni bilish" bo'lishi kerak: "Kimki u huquqni yuridik amaliyotdan tashqarida o'rgandim deb o'ylagan bo'lsa, u haqiqatan ham chuqur adashadi"[1] degan fikrlari bugungi hayotimizga ham juda mos keladi va insonlarni huquqiy ong va tafakkuri jamiyatda o'sha amaliyot davrida shakllanadi degan g'oyani suradi. J.Bodenning noodatiy fikrlaridan biri bu uning huquqiy amaliyotni gimnastika va jismoniy mashqlar bilan qiynoqqa soluvchi odamga o'xshatadi. Bodenning siyosiy va huquqiy ta'limotning mazmuni shundan iboratki, Xudodan keyin, Bodenning so'zlariga ko'ra, odamlar uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan davlatdir. Binobarin, u o'z asarlarida "o'lmas Tangridan keyin davlatga shukronalik" g'oyasini ilari suradi. Boden davlat institutiga katta e'tibor berib, u davlat tushunchasini ifodalash uchun lotincha "res publica" va uning fransuzcha "une Republique" atamasidan foydalanadi, ammo zamonaviy fransuzchadagi "Etat" atamasi o'zining asarlarida umuman qo'llamaydi[2].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Boden davlatni o'zidan oldingi faylasuf-siyosatshunoslardan bo'lgan Aristotel, Polibiy, Tsitseron va boshqalar va zamondoshlari Makiavelli, Mor va boshqalardan farqli ravishda anglashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. U Aristotel va Sitseronni oliy hokimiyatning batafsil tavsifini taqdim etmaganliklari uchun qoraladi, ularsiz davlatni tasavvur qilib bo'lmaydi. Boden Sitseron ta'kidlagan "huquq masalalari bo'yicha kelishuv" kabi davlat belgisining favqulodda ahamiyati haqida bahs yuritadi: davlat, xalqlar kuch yordamida bir davlatda aylangan" deydi.

Boden davlatni quyidagicha tushunadi: "Davlat - bu oilalarning huquqiy boshqaruvi va ularda umumiy, suveren hokimiyat"[3]. Bu ta'rifda davlatning o'ziga xos xususiyati sifatida hudud hali ham tilga olinmagan (G'arb davlat nazariyotchilari uchun bu xususiyat XIX-asrdan boshlab ahamiyat kasb etadi). Davlatni Boden huquqiy boshqaruv sifatida tushunadi, bu unga davlatni qaroqchilar to'dasidan ajratish imkonini beradi va bu qismda Boden Sitseron va Avreliy Avgustinning

qarashlariga amal qilishda davom etadi. Bodenning siyosiy qarashlarining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u uchun davlatning asosiy elementi oila hisoblanadi: "Davlat oilasiz uysiz shahar yoki poydevorsiz uy sifatida bo'lib qoladi va o'z mavjudligini yo'qotadi" deydi u.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Aristoteldan keyin Boden oila ichidagi ijtimoiy hokimiyatning uch turini ajratadi: ota-ona; turmush o'rtog'i; a'zolar. Oila boshlig'i hokimiyatining zaiflashishi, Bodenning fikricha, davlatning tanazzulga uchrashiga olib keladi.

Uning davlat belgisi talqini ham o'ziga xos bo'lib Boden fikricha, davlatning eng muhim belgisi suveren hokimiyatdir (ijtimoiy hokimiyatning to'rtinchi turi), bu orqali Boden davlatning doimiy, mutlaq va bo'linmas hokimiyatini tushunadi va quyidagi firklarni keltiradi. "Suverenitet - davlatning mutlaq va doimiy hokimiyatidir". Davlat suvereniteti nazariyasini yaratishda yetakchilik qilgan faylasuflardan biri Boden edi. U suverenitetni ta'riflashda qisqa-lo'ndalikka asoslangan va fikrini quyidagicha keltirgan: "davlatning suveren kuchi - bu kuch"[4].

Boden mutlaq hokimiyatga faqat uchta cheklovni tan oladi: suveren o'z faoliyatida Xudo qonunlari, tabiat qonunlari va barcha xalqlar uchun umumiy insoniy qonunlar bilan bog'liq. Xudo qonunlari va tabiiy qonunlarga ko'ra, xususiy mulk odamlarga buyurilgan, shuning uchun suveren Bosh shtatlarning roziligisiz fuqarolardan o'zboshimchalik bilan soliqqa torta olmaydi. Bodenning fikricha, hech kim bironing mulkini egasining roziligisiz olishga haqli emas. Boden Tomas Morening utopik holatini tanqidiy baholagan birinchi mutafakkirlardan biri edi: xususiy mulkni inkor etishga asoslangan davlat "xudo va tabiat qonunlariga mutlaqo zid bo'lar edi.

Davlat suveren hokimiyatining vakolati eksklyuziv huquqlar majmuasidir. U fuqarolarning roziligisiz qonunlar chiqarish, bekor qilish va e'lon qilish huquqi (asosiy huquq). Davlat urush e'lon qilish va tinchlik o'rnatish huquqi, mansabdor shaxslarni tayinlash va ularning vazifalarini belgilash huquqi, barcha mansabdor shaxslar va fuqarolar uchun oxirgi chora adolat qo'llash huquqi, "Agar qonunning o'zi afv etish va jazoni yengillashtirish imkoniyatini bermasa" afv etish huquqi, tangalar zarb qilish, o'lchovlar va og'irliklarni aniqlash; soliqlar va soliqlarni yig'ish huquqi berilishi lozim deb hisoblaydi.

Boden davlat shakllari muammosini chuqur o'rganadi. Aristotelga ergashib, u turli omillar (iqlim, tuproq va boshqalar) bilan davlat boshqaruvi shakllarining shartlilik muammosini ko'rib chiqadi. XVIII asrda. xuddi shu muammoni uning millatdohi bo'lgan mutafakkir C. L. Monteskye ko'rib chiqadi. Shu bilan birga,

Boden davlat boshqaruv shakllarini to'g'ri va noto'g'riga ajratgan Aristotelni tanqid qiladi va o'z tasnifini taklif qiladi. Davlat boshqaruv shakllarining tasnifi. Boden davlatning boshqaruv shakllarini tasniflashda u yoki bu suverenga tegishli hokimiyat mezonidan foydalanadi. Boden boshqaruvning uchta shaklini belgilaydi: demokratiya; aristokratiya; monarxiya. Demokratik davlatda fuqarolarning barchasi yoki aksariyati hamma ustidan suveren hokimiyatga ega. Aristokratiyada fuqarolarning oz qismi hamma ustidan suveren hokimiyatga ega. Boden uchun aristokratiya Aristotel tushunchasida "eng yaxshi" hukmronligi emas. Bodenning fikricha, korrupsiya "nobillar yoki boy odamlar siyosiy hokimiyatni o'z qo'llarida to'plagan, na boshqalarning hurmatiga, na shaxsiy fazilatlariga, na tegishli ta'limga ega bo'lgan har qanday davlatda paydo bo'lishi mumkin". Monarxiyada suveren hokimiyat har doim bir kishiga tegishli bo'ladi, xoh u podshoh bo'lsin, xoh zolim. Boden Aristotelni tanqid qiladi, u zolim har doim xalqning xohish-istaklariga qarshi harakat qiladigan hukmdor deb hisoblaydi. So'ngra, – deb xulosa qiladi Boden, "Eng dono va adolatli hukmdor Musoning o'zini eng buyuk zolim deb atash mumkin, chunki u o'z xalqiga deyarli hamma narsani buyurgan va man qilgan, uning irodasiga zid ish qilgan".

Bodenning siyosiy fikrlariga uning diniy qarashlari ham ta'sir qilgan va uning diniy mansubligi haqidagi savolni so'zsiz hal qilib bo'lmaydi. U rasman katolik bo'lgan, o'zining dastlabki do'stona maktublarida kalvinizmga xayrixohligi haqida gapirgan, keyingi risolalarida esa tabiiy din haqidagi g'oyalarni ishlab chiqqan. Hech shubha yo'qki, XVI asrda Fransiyadagi diniy va siyosiy vaziyat. va katolik ruhoniylarining kuchi Bodenni davlat xizmatchisi sifatida rasmiy dinga sodiqlikka qasamyod qilishga majbur qildi, lekin Bodenning fikri diniy emas, birinchi navbatda siyosiy edi. Uning fikri mifologik g'oyalar bilan chuqur singib ketgan bo'lsa-da, ko'proq amaliy edi. Bu diniy befarqlikka, uning mamlakatini uzoq vaqtdan beri bezovta qilgan og'riqli notinchlik diniy da'volar mahsuli ekanligini anglash qo'shildi. Bu davrda Bodenda diniy masalalarga doimiy befarqlik mavjud bo'lib, ma'lum bir siyosiy natijaga erishish uchun bir dinni boshqa dinga o'zgartirishga xayrihohlik ham kuzatilgan.

Boden paradigmalarini o'rganganimizda, biz turli xil siyosiy an'analar bilan shug'ullanayotganimizni unutmaslik kerak. Fransiyada qirol hokimiyatining muqaddasligi g'oyasi uning ilohiy kelib chiqishi haqidagi xristian g'oyasiga asoslangan edi. Garchi Injil ta'limotiga ko'ra, barcha kuch Xudodan bo'lsa-da, qirol hokimiyatining ilohiyligi toj kiyish marosimida o'tkaziladigan moylash marosimi tufayli alohida ahamiyatga ega bo'ldi, uning an'anasi Frantsiyada taxtga o'tirishdan boshlanadi. Shunday qilib, Boden uchun XVI asrda qirol hokimiyatini ilohiylashtirish

an'anasidan voz kechish qiyin bo'ladi. monarx hokimiyati qurilgan. Bundan tashqari, bu Jan Bodenning "Tarixni oson o'rganish usuli"dan boshlab, "Tabiat teatri" gacha bo'lgan barcha risolalarida kuzatilishi mumkin bo'lgan reduksionizm tamoyiliga zid bo'lar edi".

XVI-XVII asr boshlarida G'arbiy Yevropa ijtimoiy-siyosiy tafakkurida dunyoviy suverenitetning buzilmas ekanligi haqidagi g'oya faol ilgari surildi. Bu nazariyaning eng ashaddiy himoyachisi ingliz qiroli Jeyms I edi. Bu konsepsiyaga dalil sifatida oddiy huquqshunoslar va hatto Anglikan ruhoniylarining muhim qismi Bodenning suverenitet haqidagi ta'limotidan foydalangan. Ma'lumki, ko'pgina ingliz huquqshunoslari parlament tarixini mifologiyaga aylantirgan, uning ildizlarini anglo-sakson davriga borgan. An'anaviy mantiqqa ko'ra, antik davr parlamentning nufuzini kuchaytirdi va ko'tardi, uning a'zolariga qiroh hokimiyati bilan muhokamalarda o'z imtiyoz va erkinliklarini himoya qilish imkonini berdi. Shunday qilib, ingliz zodagonlarining bir qismi "suverenitet" deganda hech kim bilan bog'liq bo'lmagan va cheklanmagan oliy hokimiyatni tushundi. Va bu tushunishda J.Boenning vta'limoti asosiy omil bo'lib xizmat qildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda Jan Bodenning siyosiy qarashlari va ta'limoti bugungi davr huquqiy tizimining shakllansihiga asosiy turtki bo'lgan, bugungi davr davlatlarining suvereniteti haqidagi mukammal qarashlarni o'rtaga tashlay olgan. Davlatning kelib chiqishi va rivojlansih oila bilan bog'liqligi haqidagi fikrlarni boshqalardan farqli ravishda ayta olgan va ilmiy asoslagan bir ta'limot sifatida tarixda qoldi. Va uning XVI asrdagi bildirilgan fikrlari bugungi kun zamonaviy huquqiy-siyosiy tadqiqotlariga ham asos bo'lim xizmat qilayotgani bilan ahamiyatlidir.

REFERENCES

1. Боден Ж. Метод легкого познания истории / под ред. М. С. Бобковой. М.: Наука, 2000. 412 с.
2. Боден Ж. Шесть книг о государстве [пер. Г. И. Баязитовой] // Историописание и историческая мысль западноевропейского Средневековья: в 3-х кн. Кн. 3: XV - XVII века: практикум-хрестоматия; ав.-сост.: М. С. Бобкова, С. Г. Мереминский, А. И. Сидоров. М.: ИВИ РАН, 2010. С. 219 - 229.
3. Баязитова Г. И., Митюрёва Д. С. В преддверии рождения государства: язык, право и философия в политической теории Жана Бодена. Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2012. 240 с.

4. Баязитова Г. И. К вопросу о божественном и естественном законах в политической философии Жана Бодена и Томаса Гоббса // Вестник Тюменского государственного университета. 2012. № 10. С. 106 - 109.
5. Sapaev V. O, The actuality of improvement in rural social standard of living in Uzbekistan // Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 11. – С. 147-151. <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol2/iss11/24/>
6. Sapaev V., Madrakhimov A. The transformation of social consciousness and intelligence of rural population on social life of Uzbekistan //Norwegian Journal of Development of the International Science. – 2020. – №. 39-4. – С. 54-56. <https://cyberleninka.ru/article/n/the-transformation-of-social-conciousness-and-intelligence-of-rural-population-on-social-life-of-uzbekistan>
7. Sardor, Kutlimurodov, and Sapayev Valisher. "Inson ongi milliy g'oya tizimi elementi sifatida." *Academic research in educational sciences* 4 (2020). <https://cyberleninka.ru/article/n/inson-ongi-milliy-goya-tizimi-elementi-sifatida>
8. Khujanova T. Special proficiency-the provision of youth protection //Scientific researches for development future. – 2019. – С. 50-52. <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/download/3901/2989/#page=51>
9. Khujanova T. Problems of perfect protection of the younggeneration in globalization processes //Science and practice: a new level of integration in the modern world. – 2019. – С. 15-18.